

JOANNA RUTECKA-GÓRA

EDYTA RUTKOWSKA-TOMASZEWSKA

<https://doi.org/10.33995/wu2021.3.3>

Oprocentowanie i opłaty oraz zasady ich ustalania i zmian w bankowych wzorcach umów o indywidualne produkty emerytalne w kontekście stosowania w nich niedozwolonych klauzul umownych¹

W procesie zawierania umów o indywidualne konta emerytalne (IKE) i indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) wykorzystywane są wzorce umów (zwane także zamiennie wzorcami umownymi), które mogą zawierać niedozwolone klauzule umowne. Artykuł zawiera wyniki badania empirycznego, obejmującego większość wzorców umów dotyczących indywidualnych produktów emerytalnych oferowanych w Polsce przez banki. Potwierdzają one występowanie w tych wzorcach klauzul abuzywnych naruszających interesy konsumentów, w szczególności w zakresie zmian oprocentowania, a także podstaw pobierania, ustalania wysokości i dokonywania zmian pobieranych przez banki opłat. Przedmiotem badania objęto zarówno samą konstrukcję analizowanych IKE i IKZE oferowanych przez wybrane banki, jak i stosowane przez nie w tym zakresie wzorce umowne. Celem było zbadanie treści bankowych wzorców umów o te produkty emerytalne pod kątem stosowania w nich klauzul niedozwolonych dotyczących odpłatności za te produkty emerytalne, w szczególności w zakresie sposobu ustalania stopy oprocentowania, a także wysokości pobieranych opłat, w tym likwidacyjnych. Zastosowano następujące metody badawcze: krytyczną analizę piśmiennictwa, orzecznictwa SOKiK i wpisów do rejestru NKU prowadzonego przez Prezesa UOKiK oraz decyzji Prezesa UOKiK, a także ekonomiczną i prawną analizę badanych IKE i IKZE jako produktów bankowych.

1. Badanie zostało w części zrealizowane i sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu „Zrozumiałość, przejrzystość i efektywność indywidualnych produktów emerytalnych” (projekt nr 2016/21/D/HS5/03905). Chodzi o analizę mechanizmów ekonomicznych, sposobu ustalania oprocentowania oraz opłat pobieranych w indywidualnych produktach emerytalnych oferowanych przez banki.

Słowa kluczowe: indywidualne konta emerytalne, indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego, klauzule abuzywne, wzorce umowne, oprocentowanie, opłaty likwidacyjne.

Wstęp

Publiczne, bazowe systemy emerytalne przeżywają kryzys spowodowany przede wszystkim starzeniem się ludności i niemożnością wypłaty świadczeń dla coraz liczniejszej rzeszy emerytów przy coraz mniejszej liczbie osób aktywnych zawodowo i wpłacających składki emerytalne. Wprowadzone w ostatnich latach reformy tych systemów spowodowały obniżenie relatywnego poziomu świadczeń, wyrażonego jako stopa zastąpienia wynagrodzenia świadczeniem. Pojawiło się w związku z tym pole do dodatkowego zabezpieczenia na emeryturę, które może funkcjonować w formie grupowej lub indywidualnej. Reforma bazowego systemu emerytalnego, którą wprowadzono w Polsce 1999 roku, nie spowodowała dynamicznego rozwoju dodatkowych form oszczędzania na starość. Do powołanych wówczas do życia pracowniczych programów emerytalnych (PPE) należało po 5 latach niespełna 130 tys. pracujących. W konsekwencji w kolejnych latach system był wzbogacany o różne nowe propozycje mające skłonić Polaków do dodatkowego oszczędzania na emeryturę². Jedną z takich form były indywidualne konta emerytalne (IKE), wprowadzone w 2004 roku na podstawie ustawy o indywidualnych kontach emerytalnych³, do których od 2012 roku⁴ dołączyły indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE). Różnica między nimi wynika jedynie z rodzaju stosowanej zachęty podatkowej i limitu wpłat. Oba rodzaje indywidualnych planów emerytalnych (IKE i IKZE) mogą być oferowane w jednej z następujących form: funduszu inwestycyjnego, ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym⁵, dobrowolnego funduszu emerytalnego, rachunku papierów wartościowych w domu maklerskim lub rachunku bankowego⁶, na podstawie umowy o prowadzenie IKE lub IKZE [art. 8 u.i.k.e.]. Jest ona zawierana przez oszczędzającego (osobę fizyczną) w formie elektronicznej, pozwalającej na utrwalenie jej treści na trwałym nośniku, lub w formie pisemnej z uprawnioną do tego instytucją finansową: z funduszem inwestycyjnym, dobrowolnym funduszem emerytalnym, z podmiotem prowadzącym działalność maklerską, z zakładem ubezpieczeń na życie lub z bankiem.

Pomimo kilkunastu lat funkcjonowania indywidualnych planów emerytalnych w Polsce analizy z tego obszaru charakteryzują się ograniczonym zakresem. Nieliczne badania dotyczą

2. J. Rutecka i in., *Dodatkowy system emerytalny w Polsce – diagnoza i rekomendacje zmian*, Towarzystwo Ekonomistów Polskich, Warszawa, grudzień 2014; J. Berthon i in., *Pension Savings. The Real Return. 2015 Edition*, Better Finance, Brussels 2015, s. 226; A. Kolek, O. Sobolewski, *OFE, PPK, IKE[+] – Zmiany w systemie emerytalnym 2019–2021. Analiza prawno-ekonomiczna*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 8, dodatek.

3. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych [Dz. U. 2004, nr 116, poz. 1205]. Aktualnie obowiązująca to: ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego [tekst jedn. Dz. U. 2019, poz. 1808 z późn. zm.], dalej: u.i.k.e.

4. Od 1 stycznia 2012 r. wprowadzono IKZE, na podstawie art. 12 ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych [Dz. U. 2011, nr 75, poz. 398]. Zmieniono także tytuł ustawy o indywidualnych kontach emerytalnych na: „ustawę o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego”.

5. Wpłata na IKE/IKZE jest jednak wyłącznie tą częścią składki, za którą nabywane są jednostki uczestnictwa UFK.

6. Art. 2 pkt 1 i pkt 1 u.i.k.e.

efektywności wybranych rodzajów IKE i IKZE⁷, efektów zachęt podatkowych⁸, ich zrozumiałości językowej i kosztowości⁹ czy charakterystyki prawnej¹⁰. Mimo że stosowane są kosztowne zachęty podatkowe – w postaci zwolnienia z podatku od dochodów kapitałowych w przypadku IKE oraz zwolnienia z opodatkowania składki i zastosowania obniżonej stopy opodatkowania świadczenia w przypadku IKZE – produkty te nie podlegają certyfikacji czy jakiegokolwiek wstępnej kontroli przed wprowadzeniem ich na rynek. Dotychczas nie badano zgodności treści wzorców umów (wzorów umów, regulaminów, tabel opłat i prowizji) dotyczących IKE i IKZE z obowiązującym prawem pod kątem stosowania w nich klauzul abuzywnych.

Nieprawidłowości dotyczące naruszania interesów oszczędzających (konsumentów¹¹), w szczególności praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów, były badane m.in. przez Małgorzatę Sieradzką¹² i Jana Szuszkiewicza¹³. Ich analizy nie dotyczyły jednak stosowania we wzorcach umownych w zakresie IKE i IKZE klauzul abuzywnych, ale praktyk wprowadzających w błąd.

Z uwagi na to autorki niniejszego opracowania przedmiotem analizy uczyniły wzorce umowne dotyczące dobrowolnych, indywidualnych produktów emerytalnych, zarówno IKE, jak i IKZE, stosowanych przez banki w Polsce i oferowanych na podstawie umów o bankowe rachunki oszczędnościowe. Celem było zbadanie treści bankowych wzorców umownych dotyczących tych produktów emerytalnych pod kątem stosowania w nich klauzul niedozwolonych w zakresie odpłatności za nie (w szczególności: w odniesieniu do sposobu ustalania stopy oprocentowania, a także wysokości pobieranych opłat, w tym likwidacyjnych). Po kryzysie na rynku finansowym, w związku z niskimi

7. Ł. Dopierała, *Efficiency of Pension Products Offered by Life Insurance Companies: the Case of Individual Pension Accounts*, „Finanse i Prawo Finansowe” 2017, nr 2(14). doi: 10.18778/2391-6478.2.14.03; Ł. Dopierała, *Indywidualne konta emerytalne prowadzone przez zakłady ubezpieczeń. Efektywność inwestycyjna i zasady funkcjonowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2018; E. Marcinkiewicz, *Dobrowolne fundusze emerytalne w Polsce – analiza działalności i wyników inwestycyjnych*, [w:] *Współczesne problemy systemów emerytalnych. Wybrane zagadnienia*, [red.] F. Chybański, E. Marcinkiewicz, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2015; J. Rutecka-Góra, *Efficiency of a supplementary old-age pension system – the case of Polish voluntary pension funds*, „Financial Internet Quarterly e-Finance” 2019, nr 15(3), doi: 10.2478/fiqf-2019-0022; A. Maćczyńska i in., *Long-Term and Pension Savings. The Real Return. 2020 Edition*, Better Finance, Brussels 2020.
8. J. Rutecka-Góra, *Efekty zachęt podatkowych w dodatkowym systemie emerytalnym w Polsce*, [w:] *Ubezpieczenia. Wyzwania rynku*, [red.] I. Kwiecień, P. Kowalczyk-Rólczyńska, CH Beck, Warszawa 2019, doi: 10.33119/978-83-8198-041-8_49-62.
9. J. Rutecka-Góra i in., *Zrozumiałość, przejrzystość i efektywność indywidualnych produktów emerytalnych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2020, doi: 10.33119/978-83-8030-378-2.2020.202; S. Pieńkowska-Kamieniecka i in., *Readability, efficiency and costliness of individual retirement products in Poland*, „Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy” 2021, Vol. 16 No. 1, 45–74, doi: 10.24136/eq.2021.002.
10. D. Maśniak, *Indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego jako sposób wzmocnienia bezpieczeństwa socjalnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2013, nr 2, s. 79–88; T. Sowiński, *Finanse ubezpieczeń emerytalnych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009; A. Kolek, O. Sobolewski, *op. cit.*
11. Chodzi o pojęcie konsumenta w rozumieniu definicji legalnej zawartej w art. 221 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. 2019, poz. 1145 z późn. zm.), jako osoby fizycznej dokonującej z przedsiębiorcą (w tym przypadku bankiem) czynności prawnej [zawarcia umowy rachunku bankowego IKE, IKZE], niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.
12. M. Sieradzka, *Naruszenie obowiązku informacyjnego we wzorcu umowy o prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego (IKE) przez bank. Glosa do wyroku s. okręg. z dnia 3 grudnia 2013 r.*, XVII AmA 89/13, LEX/el. 2015.
13. J. Szuszkiewicz, *Naruszenie bankowej umowy o prowadzenie rachunku IKE*, „Monitor Prawa Bankowego” 2018, nr 3, s. 56–70.

długoterminowymi stopami procentowymi, obserwuje się bowiem dużą skalę nadużyć interesów konsumentów poprzez stosowanie różnego typu niewłaściwych praktyk, w tym także w zakresie odpłatności za usługi finansowe¹⁴. Jest to także efekt występującej między profesjonalistą, jakim jest bank, a konsumentem asymetrii informacji co do istoty i cech oferowanej usługi, ryzyk z nią związanych i odpłatności za nią¹⁵, ale także nierównowagi między stronami kontraktu (asymetrii kontraktowej),¹⁶ której przejawem jest także stosowanie wzorców umów. Szczególnie naganne i stosunkowo najczęstsze jest wprowadzanie w błąd w odniesieniu do odpłatności za usługę finansową¹⁷, stwarzanie pozoru, że jest ona darmowa lub niezwykle korzystna, podczas gdy tak w rzeczywistości nie jest¹⁸, zazwyczaj z pominięciem informacji o zagrożeniach i ryzykach z nią związanych lub przekazywanych często w nieprzejrzysty, niekompletny i niejasny sposób¹⁹.

Skoncentrowano się na identyfikacji i charakterystyce postanowień umownych zawartych we wskazanych wzorcach umów, które mogłyby potencjalnie zostać uznane za niedozwolone klauzule umowne (NKU) lub zostały już za takie uznane bądź w drodze wyroku Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (SOKiK) i wpisane do prowadzonego przez Prezesa UOKiK rejestru²⁰ (sądowy model abstrakcyjnej kontroli wzorców umownych), bądź w drodze decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK)²¹.

Analizę przeprowadzono, wykorzystując następujące metody badawcze: krytyczną analizę piśmiennictwa, orzecznictwa SOKiK i wpisów do rejestru NKU prowadzonego przez Prezesa UOKiK) oraz decyzji Prezesa UOKiK, a także ekonomiczną i prawną analizę IKE i IKZE jako produktów bankowych.

14. Szerzej: E. Rutkowska-Tomaszewska, *Misselling i inne nadużycia wobec konsumentów na rynku usług finansowych*, [w:] *Nadużycia wobec konsumentów na rynku finansowym: wykrywanie, przeciwdziałanie, zapobieganie*, [red.] A. Jurkowska-Zeidler, E. Rutkowska-Tomaszewska, A. Wiktorow, J. Monkiewicz, PWN, Warszawa 2020 i powoływana tam literatura oraz inne opracowania w tej monografii.
15. Por. E. Rutkowska-Tomaszewska, *Usługi finansowe – dobrodziejstwo i (czy) zagrożenie dla konsumentów? Czy ochrona konsumenta usług finansowych jest obecnie efektywna i wystarczająca?*, [w:] *Ochrona konsumenta na rynku usług*, [red.] M. Jagielska, E. Sługocka-Krupa, K. Podgórski, CH Beck, Warszawa 2016, s. 40–41.
16. E. Rutkowska-Tomaszewska, *Ochrona prawna klienta na rynku usług bankowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 327.
17. Szerzej patrz: E. Rutkowska-Tomaszewska, *Manipulowanie informacją w zakresie odpłatności za usługi bankowe i prawne mechanizmy przeciwdziałania tym nadużyciom*, [w:] *Nowe koncepcje i regulacje nadzoru finansowego*, [red.] W. Rogowski, Oficyna Allerhanda, Kraków–Warszawa 2014, s. 297 i nast.
18. E. Rutkowska-Tomaszewska, *Usługi finansowe – dobrodziejstwo...*, *op.cit.*, s. 40–41.
19. Szerzej m.in. E. Rutkowska-Tomaszewska, *Idea ochrony konsumenta przez informację na rynku usług finansowych. Dokąd zmierza? (powinna zmierzać?)*, [w:] *Informacja na rynku usług finansowych*, [red.] E. Rutkowska-Tomaszewska, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2019; E. Rutkowska-Tomaszewska, *Aktualne trendy i wyzwania w zakresie ochrony konsumenta na rynku finansowym: dokąd zmierza (powinna zmierzać) ochrona konsumenta?: kilka wybranych uwag*, [w:] *Ekonomia jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia: aktualne trendy i pożądane zmiany*, [red.] E. Rutkowska-Tomaszewska, W. Kwaśnicki, Difin, Warszawa 2020, s. 262–263.
20. Rejestr klauzul abuzywnych prowadzony przez Prezesa UOKiK będzie obowiązywał do 17 kwietnia 2026 r. Wpisywane są do niego nadal klauzule, co do których toczy się postępowanie według dotychczasowych (poprzednio obowiązujących) przepisów, w których wniesiono pozwy do SOKiK przed 17 kwietnia 2016 r.
21. Od 17 kwietnia 2016 r. w Polsce obowiązuje model administracyjny abstrakcyjnej kontroli wzorców umownych wprowadzony ustawą z 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015, poz. 1634). Oznacza to, że Prezes UOKiK wydaje decyzje o uznaniu postanowień wzorca umowy za niedozwolone i zakazuje ich stosowania.

Przedmiotem badania objęto zarówno samą konstrukcję analizowanych IKE i IKZE oferowanych przez wybrane banki, jak i stosowane przez nie w tym zakresie wzorce umów. Zgodnie z danymi Komisji Nadzoru Finansowego, na koniec 2019 roku²² indywidualne plany emerytalne oferowało 17 banków, w tym 9 banków spółdzielczych. Większość instytucji oferowała wyłącznie IKE (14 podmiotów), natomiast tylko dwa banki oferowały oba rodzaje produktów, a jeden posiadał wyłącznie ofertę IKZE (tabela 1.).

Tabela 1. Banki oferujące indywidualne produkty emerytalne na koniec 2019 roku

Nazwa banku	IKE	IKZE
Alior Bank S.A.	+	
Bank BGŻ BNP Paribas S.A.	+	
Bank Millennium S.A.	+	
Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	+	
Bank Spółdzielczy w Będzinie	+	
Bank Spółdzielczy w Brodnicy	+	
Bank Spółdzielczy w Nidzicy	+	
Getin Noble Bank S.A.	+	
Idea Bank S.A.	+	
Krakowski Bank Spółdzielczy	+	
mBank S.A.	+	
PKO Bank Polski S.A.	+	
Podkarpacki Bank Spółdzielczy w Sanoku	+	
SGB-BANK S.A.	+	
Banki spółdzielcze zrzeszone w Banku Polskiej Spółdzielczości S.A.	+	+
Banki spółdzielcze zrzeszone w SGB Bank S.A.	+	+
ING Bank Śląski S.A.		+

Źródło: opracowanie własne na podstawie: KNF, *Lista instytucji finansowych prowadzących IKE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku*, Warszawa 2020, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_lista_podmioty_122019_69076.xls [dostęp: 23.12.2020]; KNF, *Lista instytucji finansowych prowadzących IKZE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku*, Warszawa 2020, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKZE_lista_podmioty_122019_69080.xls [dostęp: 23.12.2020].

Analizą objęto dokumenty pozyskane od instytucji bankowych w I połowie 2017 roku w ramach badania pt. „Zrozumiałość, przejrzystość i efektywność indywidualnych produktów emerytalnych”²³, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki realizowanego w latach 2017–2020. Podmioty, których produkty oraz stosowane przez nich wzorce umowne zostały ocenione w trakcie badania, oznaczono w tabeli pogrubieniem (w sumie 9 instytucji). Z analizy wyłączono banki, których wzorce umowne nie były dostępne na stronach internetowych i których nie udało się

22. KNF, *Lista instytucji finansowych prowadzących IKE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku*, Warszawa 29 lutego 2020, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_lista_podmioty_122019_69076.xls [dostęp: 23.12.2020]; KNF, *Lista instytucji finansowych prowadzących IKZE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku*, Warszawa 2020, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKZE_lista_podmioty_122019_69080.xls [dostęp: 23.12.2020].

23. Projekt nr 2016/21/D/HS5/03905.

pozyskać w drodze bezpośredniego kontaktu z instytucją finansową, a także produkty, które nie były oferowane nowym klientom z uwagi na ich wycofanie z rynku. Szczegółowy wykaz badanych wzorców umownych prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Wykaz bankowych wzorców umownych objętych badaniem

Nazwa banku	Nazwa wzorców umownych
Bank BGŻ BNP Paribas S.A.	Umowa ramowa rachunku oszczędnościowego indywidualnego konta emerytalnego IKE obowiązująca do 10 listopada 2016 r. Umowa rachunku oszczędnościowego indywidualnego konta emerytalnego IKE Umowa ramowa rachunku oszczędnościowego indywidualnego konta emerytalnego IKE Taryfa prowizji i opłat pobieranych przez Bank BGŻ BNP Paribas S.A. z tytułu wykonywanych czynności bankowych oraz opłatach za wykonywanie innych czynności Prowizje i opłaty pobierane za czynności bankowe od klientów detalicznych na podstawie umowy
Bank Millennium S.A.	Ogólne warunki umowy indywidualnego konta emerytalnego Cennik usług – stopy procentowe
Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	Regulamin rachunku oszczędnościowego POL-IKE Banku BPS S.A. Tabela oprocentowania produktów bankowych Banku BPS S.A. Taryfa opłat i prowizji bankowych Banku BPS S.A. dla klientów indywidualnych
Getin Noble Bank S.A.	Regulamin rachunków specjalnego przeznaczenia w Getin Noble Bank S.A. (obowiązujący od dnia 1 stycznia 2017 r.) Tabela oprocentowania kont osobistych oraz kont oszczędnościowych dla klientów indywidualnych w Getin Noble Bank S.A. Tabela opłat i prowizji Getin Noble Bank S.A. dla klientów indywidualnych (rachunek bankowych papierów wartościowych, indywidualne konto emerytalne) (wg stanu na 1 stycznia 2017 r.)
Idea Bank S.A.	Regulamin otwierania i prowadzenia rachunku oszczędnościowego Indywidualnego Konta Emerytalnego KONTO TAX FREE V w Idea Bank S.A. (obowiązujący od 11 października 2015 r.) Umowa rachunku oszczędnościowego Indywidualnego Konta Emerytalnego KONTO TAX FREE V w Idea Bank S.A. Regulamin otwierania i prowadzenia rachunku oszczędnościowego Indywidualnego Konta Emerytalnego w Idea Bank S.A. (obowiązuje od 28 kwietnia 2016 r.) Regulamin promocji IKE idealne obowiązujący od 28 kwietnia 2016 r. Tabela opłat i prowizji oraz tabela oprocentowania – rachunek oszczędnościowy Indywidualnego Konta Emerytalnego „KONTO TAX FREE V” (obowiązująca w banku od 17 listopada 2014 r.) Tabela opłat i prowizji – rachunek oszczędnościowy Indywidualnego Konta Emerytalnego (obowiązująca w banku od 28 kwietnia 2016 r.) Tabela oprocentowania – rachunek oszczędnościowy Indywidualnego Konta Emerytalnego (obowiązująca w banku od 28 kwietnia 2016 r.)
ING Bank Śląski S.A.	Regulamin indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego Errata do regulaminu indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego Tabela stóp procentowych produktów depozytowych dla klientów indywidualnych znajdujących się w bieżącej ofercie ING Bank Śląskiego S.A. (stan na 12 maja 2017 r.) Regulamin świadczenia przez ING Bank Śląski S.A. usług w ramach prowadzenia rachunków płatniczych dla osób fizycznych (obowiązujący od 6 sierpnia 2018 r.) Tabela opłat i prowizji ING Banku Śląskiego S.A. dla osób fizycznych (tekst jednolity stan na 14 marca 2017 r.)

mBank S.A. z oddziałem zagranicznym	Regulamin otwierania i prowadzenia rachunku oszczędnościowego indywidualnego konta emerytalnego dla osób fizycznych w ramach bankowości detalicznej mBanku S.A. (obowiązujący od 9 czerwca 2016 r.) Taryfa prowizji i opłat bankowych dla osób fizycznych w ramach bankowości detalicznej mBanku S.A. (obowiązująca od 30 listopada 2016 r.) Umowa o prowadzenie rachunku oszczędnościowego indywidualnego konta emerytalnego
Krakowski Bank Spółdzielczy	Regulamin dla posiadaczy rachunków Indywidualnych Kont Emerytalnych w Krakowskim Banku Spółdzielczym Umowa o prowadzenie rachunku Indywidualnego Konta Emerytalnego Taryfa prowizji i opłat Krakowskiego Banku Spółdzielczego dla klientów indywidualnych
SGB BANK	Umowa o prowadzenie Indywidualnego Konta Emerytalnego Taryfa prowizji i opłat za czynności i usługi bankowe świadczone w walucie krajowej – klienci SGB-BANKU S.A. (z wyłączeniem zrzeszonych banków spółdzielczych) obowiązująca od 10 marca 2017 r.

Źródło: opracowanie własne.

1. Rola wzorców umownych w kształtowaniu treści umów rachunku bankowego jako formy dodatkowego oszczędzania na emeryturę

IKE i IKZE oferowane przez banki mają formę rachunku oszczędnościowego [art. 2 pkt 1 i 1a u.i.k.e.], prowadzonego zgodnie z zasadami określonymi w Prawie bankowym²⁴, z uwzględnieniem dodatkowych rozwiązań przewidzianych w przepisach u.i.k.e. [art. 32 u.i.k.e.]. Są to szczególnie rachunki oszczędnościowe²⁵, które mogą być prowadzone tylko przez bank krajowy²⁶ [art. 2 pkt 9 u.i.k.e.]. Do bankowej umowy IKE i IKZE w zakresie nieuregulowanym przez przepisy u.i.k.e. znajdują zastosowanie przepisy właściwe dla rachunku bankowego – czyli przepisy regulujące typową, kodeksową umowę rachunku bankowego [art. 725–733 k.c.] oraz ustawy Prawo bankowe.

Konto emerytalne w formie rachunku oszczędnościowego w banku może być prowadzone wyłącznie dla jednej osoby fizycznej [art. 5 u.i.k.e.], a jeden oszczędzający może mieć tylko jedno IKE i IKZE, jeśli chce skorzystać z oferowanych zachęt podatkowych. Szczególne regulacje w odniesieniu do „emerytalnych” rachunków oszczędnościowych odnoszą się ponadto do rocznego limitu wpłat wynoszącego 300% i 120%²⁷ przeciętnego prognozowanego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce odpowiednio w IKE i IKZE. Limity zostały wprowadzone ze względu na oferowane zwolnienia i ulgi podatkowe. W przypadku IKE występuje zwolnienie z podatku od dochodów kapitałowych, tzn. w ramach całego cyklu oszczędzania opodatkowana jest jedynie składka, a wypłata nie jest obciążona żadnym podatkiem²⁸. Natomiast w przypadku IKZE oszczędzający mogą odliczyć wpłaconą składkę od podstawy opodatkowania, następnie zyski z lokowania środków są zwolnione z podatku od dochodów kapitałowych, a wypłata środków opodatkowana jest niższą, preferencyjną stawką wynoszącą 10%.

24. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz. U. 2020, poz. 1896), zwana dalej p.b.

25. Tak również: Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Lex, Warszawa 2014; T. Sowiński, *op. cit.*

26. Zgodnie z art. 4 pkt ust. 1 pkt 1 p.b. jest nim bank mający siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

27. Od 1 stycznia 2021 obowiązuje także odrębny limit wpłat dla osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą równy 180% przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego [art. 13a ust 1a u.i.k.e.].

28. Więcej: J. Rutecka i in., *Dodatki...*, op.cit.

Środki zgromadzone na IKE i IKZE w bankach są co do zasady oprocentowane, a umowa reguluje wysokość oprocentowania i przesłanki dopuszczalności jego zmiany przez bank, a także terminy wypłaty, postawienia do dyspozycji lub kapitalizacji należnych odsetek (art. 52 ust. 2 pkt 5 p.b.). Ustawa o IKE i IKZE nie wprowadza w tym zakresie żadnych szczególnych rozwiązań, wskazując jedynie, że w przypadku wypłaty transferowej, częściowego zwrotu albo zwrotu środków zgromadzonych na IKE lub IKZE bank przekazuje zgromadzone oszczędności wraz z należnym na dzień wypłaty transferowej, częściowego zwrotu albo zwrotu, oprocentowaniem naliczonym według zasad, jakie obowiązywałyby w przypadku kontynuacji umowy o prowadzenie IKE lub IKZE (art. 33 u.i.k.e.). Oznacza, to że bank nie może odmówić naliczenia odsetek za cały okres oszczędzania, gdy oszczędzający przenosi środki do innej instytucji finansowej, zleca wypłatę lub zwrot. Możliwość pobrania przez bank dodatkowej opłaty występuje jedynie w razie rozwiązania umowy o IKE bądź IKZE (przeniesienia środków) przed upływem 12 miesięcy od zawarcia umowy (art. 39 ust. 1 u.i.k.e.). Wysokość opłaty likwidacyjnej musi być jednak określona w umowie o prowadzenie konta emerytalnego. Banki mogą także pobierać inne opłaty przewidziane w standardowym cenniku opłat dla posiadaczy rachunków. Wysokość prowizji i opłat za czynności związane z wykonywaniem umowy oraz przesłanki i tryb ich zmiany przez bank powinny być określone w umowie rachunku bankowego (art. 5 ust. 2 pkt 6 p.b.).

Umowa o prowadzenie IKE jest z założenia wieloletnia z uwagi na cel, jakim jest gromadzenie oszczędności emerytalnych. „Do zapewnienia adekwatnej ochrony interesów konsumentów wystarczające jest kodeksowe ograniczenie możliwości wypowiedzenia umowy rachunku bankowego z ważnych powodów, z uwagi na przewidziane w ustawie o IKE dodatkowe mechanizmy ochronne”²⁹.

Umowy bankowe, w tym umowy rachunku bankowego, a co za tym idzie także umowa rachunku IKE i IKZE, są w większości umowami adhezyjnymi³⁰, gdyż banki, postępując się gotowymi wzorcami, ograniczają swobodę kontraktowania. Oznacza to, że do zawarcia takiej umowy dochodzi przez przystąpienie kontrahenta banku do warunków zaproponowanych przez bank. Jej szczegółowe warunki, w tym prawa i obowiązki stron, określają wzorce umowne, które bank, podobnie jak inny przedsiębiorca, może stosować w obrocie masowym, na podstawie art. 384 i n. k.c.

Przepisy prawa w Polsce nie formułują legalnej definicji wzorca umów (zwanego także powszechnie w doktrynie wzorcem umownym)³¹, a jedynie nim się postępują. Dopuszczając możliwość postępowania się wzorcami przez przedsiębiorców, w tym także banki, art. 384 § 1 k.c. jako ich przykłady wymienia: ogólne warunki umów, wzory umów i regulaminy. Niezależnie od użytej nazwy, wzorce umowne są zbiorem klauzul umownych (postanowień umownych), opracowanym przez przedsiębiorcę, w tym bank, w oderwaniu od konkretnego stosunku umownego. Klauzule te w sposób jednolity (standardowy) określają treść przyszłych indywidualnych stosunków

29. Wyrok SA w Gdańsku – III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 16 września 2009 r. sygn. III AUa 234/09, opubl. OSNAPIUS 2018/10/144, „Monitor Prawa Bankowego” 2019, nr 5, s. 31.

30. W. Pyziół, *Umowa rachunku bankowego*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 8*, [red.] J. Panowicz-Lipska, CH Beck, Warszawa 2011; E. Niezbecka, *Umowa rachunku bankowego*, [w:] *Kodeksowe umowy handlowe*, [red.] A. Kidyba, LEX, Warszawa 2014; M. Sychowicz, *Komentarz do art. 725*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom II*, [red.] G. Bieniek, LexisNexis, Warszawa 2011.

31. Patrz m.in.: E. Rutkowska-Tomaszewska, *Ochrona...*, *op.cit.*; K. Skubisz-Kępka, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna [art. 353–534]*; [red.] M. Fras, M. Habdás, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 384; A. Olejniczak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna*, [red.] A. Kidyba, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, art. 384.

zobowiązaniowych nawiązywanych na podstawie umów³². W praktyce mogą występować pod różnymi nazwami: instrukcje, taryfy prowizji i opłat, tabele opłat, cenniki, umowy typowe, umowy standardowe (wzory umów), regulaminy, ogólne warunki umów, umowy ramowe itp. Bogactwo stosowanych w obrocie przez przedsiębiorców nazw wzorców umownych, odzwierciedla także ich różnicowanie w badanych bankowych wzorcach umownych dotyczących IKE i IKZE (tabela 2.).

Bank, stosując wzorzec umowny, także w zakresie IKE i IKZE, musi spełnić zarówno przesłanki formalne (odnoszące się do trybu zakomunikowania wzorca kontrahentowi), jak i merytoryczne (odnoszące się do treści zawartych we wzorcu postanowień – brak niedozwolonych postanowień umownych oraz transparentcja), aby wzorzec skutecznie wiązał konsumenta³³. Mimo pozytywnego wpływu wykorzystania w praktyce bankowej wzorców umownych na szybkość i wygodę zawierania umów, zarówno po stronie banku, jak i konsumenta, nie można pominąć zagrożeń dla interesów konsumentów. Za pośrednictwem wzorców mogą być im bowiem narzucane krzywdzące dla nich niedozwolone klauzule umowne (klauzule abuzywne).

Stąd też ustawodawca unijny³⁴ (a w następstwie tego – polski) w celu ochrony konsumenta wprowadził ograniczenia w zakresie kształtowania treści wzorców umownych³⁵, w postaci zakazu stosowania w nich niedozwolonych klauzul umownych (zakazana praktyka konsumencka – art. 23 a u.o.k.ik.³⁶) i ustanowienia cywilnoprawnej sankcji – w postaci ich bezskuteczności i braku związania nimi konsumenta (art. 385¹ § 2 k.c.).

Niedozwolone klauzule umowne (art. 385¹–385³ k.c.) są postanowieniami jednostronnie narzuconymi (takie, na które konsument nie miał wpływu, które nie zostały z nim uzgodnione indywidualnie)³⁷, kształtującymi prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco³⁸ naruszającymi jego interesy (jakiegokolwiek, nie tylko ekonomiczne). Nie określają one głównego świadczenia stron, w tym ceny lub wynagrodzenia, chyba że nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny (transparentny). Klauzule abuzywne naruszają równowagę praw i obowiązków stron na niekorzyść konsumenta w stosunku obligacyjnym i godzą w jego równowagę kontraktową, przerzucając ryzyko gospodarcze prowadzonej działalności na niego³⁹.

Poza generalną definicją klauzuli abuzywnej (art. 385¹ k.c.), ustawodawca wprowadził również listę przykładowych klauzul, które mogą być uznane za abuzywne (art. 385³ k.c.). Są to postanowienia m.in.: przyznające przedsiębiorcy uprawnienia do jednostronnego kształtowania

32. E. Rutkowska-Tomaszewska, *Ochrona...*, *op.cit.*

33. *Ibidem.*

34. Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U.U.E.L.1993.95.29 z dnia 1993.04.21).

35. E. Rutkowska-Tomaszewska, *Misseling...*

36. Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jedn. Dz. U. 2021, poz. 275), dalej: u.o.k.ik.

37. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta (art. 385¹ § 3 k.c.).

38. Przesłanki uznania klauzul umownych za abuzywne były interpretowane w wielu orzeczeniach sądów (np. wyroki SOKiK: z 17 września 2012 r., sygn. XVII AmC 5381/11; z 19 czerwca 2002 r., sygn. XVII AmC 34/01; z 21 stycznia 2013 r., sygn. XVII AmC 1584/12, a także wyrok SN z 13 lipca 2005 r., sygn. I CK 832/04, Biul. SN 2006, nr 2, s. 86).

39. I. Wesołowska, *Niedozwolone postanowienia umowne*, [w:] *Standardy wspólnotowe w polskim prawie ochrony konsumenta*, [red.] C. Banasiński, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2004, s. 182; E. Łętowska, *Ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2002.

praw i obowiązków stron; ograniczające prawa konsumenta lub zwiększające jego obowiązki, bez zachowania symetrii w stosunku do praw (obowiązków) przedsiębiorcy; ograniczające bądź wyłączające odpowiedzialność przedsiębiorcy; wyłączające lub ograniczające znaczenie rzeczywistej woli konsumenta. Poza postanowieniami określonymi w art. 385³ k.c. także inne klauzule umów lub wzorców umownych mogą być kwalifikowane jako niedozwolone.

Niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumenta (są bezskuteczne), jednak w pozostałym zakresie strony są związane umową (art. 385¹ § 2 k.c.), niemniej sporo w praktyce jest problemów z rzeczywistym zastosowaniem tej z założenia dotkliwej dla przedsiębiorców sankcji o charakterze cywilnoprawnym⁴⁰.

Konsument może dochodzić swoich roszczeń związanych z zastosowaniem klauzuli abuzywnej i żądać uznania jej w konkretnym przypadku za bezskuteczną z dalszymi konsekwencjami przed sądem powszechnym (sądem cywilnym) w ramach tzw. kontroli incydentalnej (indywidualnej). Poza tym Prezes UOKiK, w ramach kontroli abstrakcyjnej wzorców umownych, wydaje decyzję o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone⁴¹ i zakazuje jego wykorzystywania, a prawomocna decyzja w tym zakresie ma skutek wobec przedsiębiorcy, w stosunku do którego została ona wydana, a także wobec konsumentów, którzy zawarli z tym przedsiębiorcą umowę na podstawie wzorca umownego, w którym znalazło się abuzywne postanowienie umowne (rozszerzona skuteczność decyzji o uznaniu postanowienia wzorca za niedozwolone – art. 23d u.o.k.ik.). Przynajmniej w niej treść postanowienia wzorca umowy uznanego za niedozwolone, ale także może określić środki usunięcia trwających skutków naruszenia tego zakazu (art. 23b u.o.k.ik.).

2. Ogólna charakterystyka klauzul abuzywnych w bankowych wzorcach umownych dotyczących IKZE i IKE na podstawie analizy treści wybranych wzorców

Bankowe wzorce umowne i klauzule abuzywne stanowią istotny obszar orzecznictwa sądów powszechnych⁴². Jego analiza pozwala na ustalenie pewnych reguł związanych z ich wykorzystaniem w praktyce bankowej⁴³.

Wśród nich można wymienić m.in.:

-
40. E. Rutkowska-Tomaszewska, *Prawo ochrony konsumenta usług finansowych w świetle założenia racjonalnego ustawodawcy: kilka wybranych uwag*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. 120, doi: 10.19195/0137–1134.120.85.
 41. Decyzje wydane przez Prezesa UOKiK są dostępne na stronie https://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf [dostęp: 10.12.2020].
 42. Patrz m.in. na gruncie umów rachunku bankowego: uchwała SN z 22 maja 1991 r., sygn. III CZP 15/91, OS-NCP 1992/1, poz. 1; wyrok SN z 11 kwietnia 2013 r., sygn. II CSK 456/12, OSNC 2013/12, poz. 144; wyrok SN z 8 grudnia 2010 r., sygn. V CSK 163/10, OSNC-ZD 2011/B, poz. 48; wyrok SN z 17 grudnia 2008 r., sygn. I CSK 205/08, LEX nr 471143; wyrok SN z 27 października 2016 r., sygn. V CSK 48/16, LEX nr 2165600; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie – I Wydział Cywilny z 13 czerwca 2016 r., sygn. I ACa 23/15, Legalis Numer 1509204; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – V Wydział Cywilny z 7 sierpnia 2013 r., sygn. VI ACa 46/13 Numer 1049165; wyrok SN z 5 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 933/99, LEX nr 54492.
 43. Zob. szerzej: E. Niezbecka, [w:] *Kodeksowe umowy handlowe*, [red.] A. Kidyba, Warszawa LEX 2014.

- dla związania drugiej strony (w tym konsumenta) treścią wzorca umownego (także zmieniającego pod warunkiem prawidłowo sformułowanej klauzuli modyfikacyjnej), konieczna jest także jego skuteczna inkorporacja do stosunku prawnego nawiązanego przez strony przy jego użyciu, gdyż nie mają one mocy obowiązującej, jaka cechuje przepisy prawne – nie mają charakteru normatywnego⁴⁴;
- brak dopuszczalności zastrzeżenia w regulaminie (i innym wzorcu umowy) uprawnienia do jednostronnej zmiany warunków umowy bez możliwości jej wypowiedzenia przez konsumenta⁴⁵;
- brak dopuszczalności dokonywania jednostronnej zmiany treści wzorca umownego, zwłaszcza w odniesieniu do wysokości stopy oprocentowania oraz opłat i prowizji, jeżeli w umowie strony nie zastrzegły jednocześnie możliwości jej zmiany⁴⁶ i nie zostały określone konkretne okoliczności, od jakich zmiana ta jest uzależniona (prawidłowo sformułowana tzw. klauzula modyfikacyjna)⁴⁷;
- obowiązek informowania konsumenta o wszelkich zmianach w trakcie trwania umowy (np. zmianach taryfy opłat i prowizji) w taki sposób, aby mógł on zapoznać się z treścią tego zawiadomienia, a wszelkie dodatkowe opłaty za określone usługi muszą być uzasadnione ponoszonymi przez bank wydatkami⁴⁸;
- zmiana wzorca umowy bankowej (w tym rachunku bankowego) w odniesieniu do stawek prowizji i opłat wymaga doręczenia konsumentowi zmienionych postanowień wzorca, a bank nie może ograniczyć się jedynie do wywieszenia wzorca umowy w oddziale banku lub poinformowania o nim konsumenta⁴⁹.

Aby stwierdzić, czy w badanych wzorcach umów dotyczących indywidualnych produktów emerytalnych oferowanych przez banki występowały niedozwolone klauzule umowne, w szczególności odnoszące się do odpłatności (oprocentowania i opłat), dokonano analizy dotychczasowych wpisów do rejestru NKU, a także wydanych w latach 2016–2020 decyzji Prezesa UOKiK według stanu na koniec grudnia 2020 roku⁵⁰. Do analizy wybrano jedynie te NKU, które wprost dotyczyły rachunków bankowych lub odpłatności za usługi bankowe, z uwagi na zakres przedmiotowy prowadzonych badań nad niedozwolonymi klauzulami umownymi w bankowych wzorcach umownych

44. Tak wyrok SN z 7 lipca 2005 r., sygn. V CKN 855/04, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2005, nr 10, s. 33.

45. Uchwała składu 7 sędziów SN z 22 maja 1991 r., sygn. III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1; wyrok SN z 5 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 933/99, LEX nr 54492.

46. Tak SN w uchwale z 3 lipca 1991 r., sygn. III CZP 59/91, OSNC 1992, nr 3, poz. 41 i w uchwale SN z 26 listopada 1991 r., sygn. III CZP 121/91, OSNCP 1992, nr 6, poz. 99.

47. Uchwała składu 7 sędziów SN z 6 marca 1992 r., sygn. III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90; wyrok SN z 5 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 933/99, LEX nr 54492. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 6 sierpnia 2010 r., sygn. VI A Ca 88/10; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 27 października 2010 r., sygn. VI a Ca 775/10; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 21 października 2011 r., sygn. VI ACa 420/2011; wyrok SN z 4 listopada 2011 r., sygn. I CSK 46/11; postanowienie SN z 21 grudnia 2011 r., sygn. ICSK 310/11.

48. Uchwała SN z 18 sierpnia 1992 r., sygn. III CZP 99/92, OSNC 1993, nr 1–2, poz. 20; wyrok SN z 17 lutego 2005 r., sygn. I CK 509/04, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 6, s. 276.

49. Wyrok SN z 17 lutego 2005 r., sygn. I CK 509/04, „Prawo Bankowe” 2006, nr 12, s. 41.

50. Chodzi tu o: decyzję Prezesa UOKiK nr DOZIK-9/2020 z 3 sierpnia 2020 dot. Deutsche Bank Polska S.A. z siedzibą w Warszawie; decyzję Prezesa UOKiK, Nr RLU-1/2020 z 10 lipca 2020 dot. Idea Bank S.A. z siedzibą w Warszawie; decyzję Prezesa UOKiK nr DOZIK-9/2018 z 31 grudnia 2018 dot. Deutsche Bank Polska S.A. z siedzibą w Warszawie; decyzję Prezesa UOKiK, Nr. RLU-2/2020, z 23 października 2020 dot. Getin Noble Bank S.A. z siedzibą w Warszawie. Analizowane decyzje Prezesa UOKiK są dostępne pod adresem: https://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf.

dotyczących IKE i IKZE. Pozwoliło to na przeanalizowanie badanych wzorców umownych pod kątem stosowania w nich przez banki niedozwolonych klauzul umownych w zakresie odpłatności za usługi bankowe w odniesieniu do opłat i prowizji i oprocentowania (klauzule dotyczące odpłatności za usługi bankowe), z uwagi na ich podobieństwo lub tożsamość do klauzul wpisanych do rejestru NKU oraz decyzji Prezesa UOKiK.

Przeprowadzona analiza potwierdziła, że w odniesieniu do umów rachunku bankowego klauzule abuzywne najczęściej dotyczą szeroko rozumianej odpłatności za usługi czy też uprawnienia do jednostronnego kształtowania treści umów i ich zmian w przyszłości (tzw. klauzule modyfikacyjne). Odnoszą się one do zmiany wysokości oprocentowania, opłat i prowizji (tabel opłat i prowizji) w trakcie trwania umowy oraz do wyłączenia odpowiedzialności banku.

Duża liczba stwierdzonych już NKU dotyczy uprawnienia banku do dokonywania w przyszłości zmian wzorca w trakcie trwania umowy (właściwie stosunku prawnego zawartego na podstawie umowy), czyli prawidłowo skonstruowanej klauzuli modyfikacyjnej⁵¹. Zaznaczyć trzeba, że nie może ona uprawniać do zmian naruszających istotę umowy i mieć charakter blankietowy (ogólny). Musi konkretnie wskazywać sytuacje, których zaistnienie uprawnia do zmiany stosunku prawnego w przyszłości. W przypadku gdy w umowie nie przewidziano uprawnienia do zmiany treści stosunku prawnego dla jednej ze stron, to art. 384¹ k.c. w ogóle nie znajdzie zastosowania. Dopiero gdy tego rodzaju upoważnienie zostało sformułowane w sposób prawidłowy (prawidłowo skonstruowana klauzula modyfikacyjna) i tym samym ważny (m.in. w obrocie konsumenckim przy zastosowaniu klauzul niemających charakteru abuzywnego), art. 384¹ k.c. znajduje zastosowanie⁵².

Niezamieszczenie w regulaminie (umowie) klauzuli zmiennej oprocentowania lub postanowienia dotyczącego możliwości dokonania zmiany opłat i prowizji skutkuje brakiem możliwości dokonania ich zmiany. Postanowienie o zmiennej stopie oprocentowania oraz zmianie opłat i prowizji, by mogło być uznane za poprawnie sformułowane i wiążące konsumenta, musi spełniać następujące przesłanki:

- zawierać szczegółowe wskazanie okoliczności mających wpływ na zmianę oraz, w miarę możliwości, określenie zależności między nastąpieniem danej okoliczności a rozmiarem zmiany;
- być zgodne z wymogiem transparentności (art. 385 § 2 k.c.);
- nie mieć charakteru abuzywnego (na gruncie art. 385³ k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c.);
- konsument w treści klauzuli musi być poinformowany o prawie do wypowiedzenia umowy w odpowiednim terminie, w przypadku gdy nie zgadza się na zaproponowane zmiany⁵³.

Wśród klauzul abuzywnych – wpisanych do rejestru oraz tych w badanych wzorcach – znajdują się takie, które nakładają na konsumenta dodatkowe uciążliwe obowiązki lub też przyznają bankowi różnego rodzaju przywileje, w tym ustanawiające swego rodzaju fikcję doręczenia wzorca albo związane z zaniedbaniem obowiązku podania transparentnej informacji. Chodzi np. o postanowienia,

51. Na temat klauzul modyfikacyjnych patrz także: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 6 sierpnia 2010 r., sygn. VI A Ca 88/10; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 27 października 2010, sygn. VI a Ca 775/10; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 21 października 2011, sygn. VI A Ca 420/2011; wyrok SN z 4 listopada 2011 r. (I CSK 46/11); postanowienie SN z 21 grudnia 2011, sygn. ICSK 310/11.

52. E. Łętowska, *op. cit.* Zachowują tu swoje znaczenie orzeczenia SN wydane w poprzednim stanie prawnym [z 6 marca 1992 r., OSN 1992, poz. 90; z 19 maja 1992, OSN 1993, poz. 119; z 3 lipca 1991 r., OSN 1992, poz. 41].

53. R. Tolik, *Czy w świetle art. 385{3} pkt 20 kodeksu cywilnego w brzmieniu ustalonym przez ustawę z 2 marca 2000 r. (Dz. U. nr 22, poz. 271) zastrzeżenie zmiennej stopy oprocentowania kredytu jest niedozwoloną klauzulą umowną?*, „Prawo Bankowe” 2000, nr 7–8; E. Rutkowska, *Niedozwolone...*

które uprawniają bank do podawania do wiadomości konsumentów treści wzorca kształtującego stosunek prawny zawarty na podstawie umowy w postaci wywieszania ich w oddziale banku oraz udostępniania ich konsumentowi tylko na jego życzenie, a także o te, które uprawniają bank do zmiany wzorca, nie przewidując jednocześnie możliwości odstąpienia od umowy przez klienta (wypowiedzenia umowy). Zmiana wzorca umowy rachunku bankowego w zakresie stawek prowizji i opłat wymaga doręczenia posiadaczowi rachunku co najmniej zmienionych postanowień wzorca, z możliwością wypowiedzenia umowy przez konsumenta.

Dość liczne są wpisy dotyczące szeroko rozumianej odpłatności za usługi bankowe (opłat i prowizji stosowanych przez banki), w tym w związku z prowadzeniem rachunku bankowego, np. opłat pobieranych przez bank za wypłaty gotówkowe z konta osobistego w bankomatach należących do banku, pobieranych niezależnie od opłat za prowadzenie rachunku przez ten sam bank. Oprócz kwestii związanej z dopuszczalnością pobierania opłat i prowizji za prowadzenie rachunku bankowego, pojawiło się także bezpośrednio z tym związane i nie mniej istotne zagadnienie sposobu (trybu) dokonywania zmian tychże. O wszelkich zmianach taryfy w trakcie trwania umowy bank jest zobowiązany informować każdego klienta. Niedozwolone są także takie postanowienia, które uprawniają banki do podawania do wiadomości obowiązujących stawek prowizji i opłat przez wywieszenie w oddziałach taryfy opłat i prowizji oraz udostępnianie jej na życzenie posiadacza rachunku, informowania posiadacza rachunku o zmianach w cenniku usług za pomocą wywieszania taryfy opłat. Niedopuszczalne jest informowanie klienta o zmianach w taryfie w inny sposób niż doręczenie mu zmienionego wzorca i umożliwienie mu w ten sposób zapoznania się z jego treścią⁵⁴. Tylko w drodze takiego postępowania można zagwarantować konsumentowi rzeczywistą ochronę przed jednostronnymi działaniami banku prowadzącymi do zmiany treści umowy.

Wśród klauzul abuzywnych znajdują się te dotyczące zastrzeżenia przez banki we wzorcach umownych żądania różnego typu opłat za czynności bankowe i ich obsługę, np. związane z prowadzeniem rachunku bankowego, mnożeniem tytułów do ich pobierania, a także kształtowaniem ich wysokości.

Przeprowadzona analiza postanowień wpisanych do rejestru klauzul niedozwolonych w zakresie usług bankowych, a w szczególności umów rachunku bankowego, pozwala na stwierdzenie, że banki najczęściej posługują się w swojej praktyce klauzulami nakładającymi na konsumenta obowiązki pieniężne nieadekwatne do świadczonej usługi (problem odpłatności za usługi bankowe).

Analiza dotychczas stwierdzonych przypadków niedozwolonych klauzul umownych, w szczególności w umowach rachunku bankowego, pozwoliła na stwierdzenie stosowania zapisów podobnych, lub wręcz tożsamyh z nimi, w bankowych wzorcach umownych dotyczących prowadzenia IKE i IKZE objętych badaniem. W dalszej części szczegółowo omówione zostaną klauzule z dwóch obszarów: sposobu ustalania oprocentowania oraz opłat likwidacyjnych i innych.

3. Sposób obliczania oprocentowania rachunków emerytalnych w kontekście klauzul abuzywnych

Sposób obliczania stopy oprocentowania w wybranych umowach może budzić wątpliwości oszczędzających, zwłaszcza że niektóre wzorce umowne zawierają informacje nt. okoliczności zmiany

54. Wyrok SN z 17 lutego 2005 r., LexisNexis nr 374034, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 6, s. 276.

oprocentowania ale nie wskazują, w jaki sposób wyznaczone zostanie nowe oprocentowanie, tj. w którym kierunku i w jakim zakresie ulegnie ono zmianie po wystąpieniu zmiany określonych wskaźników⁵⁵. Jedynie w nielicznych wzorach umów oprocentowanie pozostaje w jasno określonej relacji do wysokości stóp procentowych na rynku międzybankowym (Tabela 3, poziom skomplikowania mechanizmu ekonomicznego określono wówczas jako 0) lub jasno określony jest zakres zmian wskaźnika bazowego, który uprawnia bank do zmiany oprocentowania. W większości umów rachunków bankowych oprocentowanie określane jest decyzją zarządu i choć musi pozostawać w związku ze zmieniającymi się wskaźnikami referencyjnymi, to często w umowach nie przedstawiono dokładnego sposobu jego wyznaczenia. W niektórych z nich decyzja zarządu może pozostawać w dość „luźnej” relacji do zmian wskaźników referencyjnych, których zmiany mogą być traktowane jako możliwość dokonania swobodnej zmiany oprocentowania, przy zachowaniu pewnych szerokich ram określonych w umowie (poziom skomplikowania mechanizmu ekonomicznego w poniższej tabeli określono wówczas na 3 lub 4). Rodzi to wątpliwości o zgodność z prawem takich praktyk, zwłaszcza że w ciągu pierwszych 12 miesięcy od zawarcia umowy oszczędzający jest związany opłatą likwidacyjną sięgającą nawet 100% odsetek.

Tabela 3. Sposób ustalania oprocentowania rachunków oszczędnościowych oferowanych jako IKE / IKZE przez banki

Nazwa instytucji	Rodzaj stopy procentowej	Czynniki oprocentowania (czynniki bazowe/przesłanki zmiany)	Skomplikowanie mechanizmu ustalania oprocentowania
Bank BGŻ BNP Paribas S.A.	zmienna (WIBOR 3M lub stopa referencyjna NBP)	WIBOR 3M (dla rachunków otwartych przed 2 stycznia 2014) lub stopa referencyjna NBP (od 2 stycznia 2014)	0
Bank Millennium S.A.	zmienna (decyzja zarządu)	zmiany WIBOR, EURiBOR, WIBID o min. 0,001 p.p., stopy rezerwy obowiązkowej od depozytów o min. 0,001 p.p., którejkolwiek z podstawowych stóp NBP o 0,001 p.p., jakiegokolwiek wskaźnika inflacji o min. 0,001 p.p., zobowiązanie Banku do utworzenia rezerw lub odpisów, zapłaty opłat i podatków nieprzewidzianych w przepisach prawa w dacie zawarcia umowy	2
Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	zmienna (decyzja zarządu)	zmiany stopy redyskonta weksli	1
Getin Noble Bank S.A.	zmienna (stopa referencyjna NBP lub WIBOR 3M)	Stopa referencyjna NBP lub WIBOR 3M (dla rachunków otwartych przed 2 stycznia 2014)	0

55. J. Rutecka-Góra i in., *op. cit.*

Oprocentowanie i opłaty oraz zasady ich ustalania i zmian w bankowych wzorcach umów...

Idea Bank S.A.	2% (pierwszy rok), WIBOR 3M (kolejne lata)	Zmiany WIBOR3M, jeśli zmieni się o co najmniej 0,01 p.p. (zmiana od 22. dnia miesiąca); zmiany WIBOR 3M, 6M 1Y, stopy rezerw obowiązkowych od depozytów, stóp podstawowych NBP – zmiana o min. 0,01 p.p., inflacja roczna, półroczna, kwartalna – zmiana o min. 0,2 p.p., zmiana oprocentowania trzech najlepszych IKE (poza bankami spółdzielczymi) – do wysokości ich średniego oprocentowania	1
ING Bank Śląski S.A.	zmienna (decyzja zarządu)	W regulaminie IKE brak informacji, od czego zależy stopa oprocentowania. W ogólnym regulaminie wskazane jest, że zmiana może nastąpić, gdy zmienia się: stopa referencyjna NBP, WIBOR 1M, wskaźnik inflacji GUS (miesięczny); korekta oprocentowania w górę o nie mniej niż, 0,1 p.p. gdy zmiana ref. o co najmniej 0,1 p.p., korekta w dół o max. jednokrotność zmiany indeksu ref., gdy zmienia się on o min. 0,1 p.p. (podwyższanie jednorazowe lub stopniowe)	4
mBank S.A. z oddziałem zagranicznym	zmienna (decyzja zarządu)	Gdy zmieniają się: 1) stopy podstawowe NBP lub stopa depozytów, 2) inflacja GUS roczna, kwartalna, miesięczna o min. 0,3 p.p. 3) WIBOR, LIBOR, EURIBOR 1M o min. 0,002 p.p. w stosunku do jakiegokolwiek dnia z ostatnich 6 mies., 4) zmiany obowiązkowych rezerw, oprocentowanie obligacji Skarbu Państwa (brak wskazania, których i o ile), dodatkowe opłaty, podatki, rezerwy itp. Uwaga! w przyp. 1) możliwa zmiana oprocentowania do 4-krotności zmiany bazowej, w pozostałych przypadkach o max. 1 p.p.	3
Krakowski Bank Spółdzielczy	zmienna (decyzja zarządu)	Może ulec obniżeniu (tylko ten kierunek zmian jest szczegółowo opisany) o wskaźnik obniżki: stóp ustalanych przez RPP, indeksów inflacji GUS (rocznych, kwartalnych, mies.), zmiany rentowności rocznych bonów skarbowych, zmian w WIBOR i WIBID (wszystkich), nowych rezerw, opłat podatków – taka zmiana stanowi zmianę umowy. W przypadku podwyżki (nie musi być uzasadniona) bank ma jedynie obowiązek poinformowania o zmianie	4
SGB BANK	zmienna (zmiana co 6 mies.)	Oprocentowanie równe WIBID 6M – średnia arytmetyczna z 3 miesięcy (III–V lub IX–XI) przemnożona przez wskaźnik 0,835 (1 rok), 0,86 (2 rok), 0,885 (3–5 rok), 0,91 (od 6 roku)	2

Uwagi: Poziom skomplikowania mechanizmu ekonomicznego: 0 – oprocentowanie pozostaje w ściśle określonej relacji do wysokości wskaźników referencyjnych i jego zmiana następuje automatycznie (nie ma także różnicowania sposobu obliczania oprocentowania w kolejnych latach), 1 – dokładnie określony jest zakres zmian wskaźnika bazowego, który uprawnia instytucję bankową do zmiany oprocentowania, zmiana następuje w drodze decyzji zarządu (lub automatycznie i jednocześnie występuje różny sposób obliczania oprocentowania dla kolejnych lat), 2 – oprocentowanie pozostaje w określonej relacji do wskaźników bazowych, jednak sposób jego obliczania jest skomplikowany, 3 – zmiana decyzją zarządu, gdy wystąpi zmiana wskaźników referencyjnych, zakres ustalony dość luźno lub szeroko, jednak kierunek zmian zbieżny z kierunkiem zmian indeksów bazowych, 4 – zmiana decyzją zarządu, przy wystąpieniu zmiany wskaźników bazowych, jednak brak pełnej informacji o kierunku i zakresie zmian, możliwy brak symetrii zmian oprocentowania.

Źródło: opracowanie własne.

Wydaje się, że niejasny sposób ustalania oprocentowania rachunku emerytalnego może być sposobem na wprowadzanie ukrytych opłat w rachunkach, a odzwierciedleniem poziomu tych opłat (zakresu kosztów przenoszonych na klientów) może być zmniejszenie relacji oprocentowania rachunku do oprocentowania lokat na rynku międzybankowym. Bank może w ten sposób znacznie zmniejszyć atrakcyjność IKE / IKZE w stosunku do sytuacji pierwotnej, tj. gdy klient zawierał umowę. Takie zjawisko występować może także w sytuacji oferowania podwyższonego, promocyjnego oprocentowania przez stosunkowo krótki okres od zawarcia umowy, np. przez pierwsze 1–3 miesiące, a następnie wyznaczanie go w drodze decyzji zarządu banku. Możliwa utrata efektywności produktu na skutek relatywnego obniżenia oprocentowania środków jest kosztem dla klienta, a dla banku – korzyścią. Z punktu widzenia ekonomicznego skutek może być taki sam jak przy wprowadzeniu dodatkowej opłaty. Bank może w ten sposób przerzucać dużą część ryzyka swojej działalności na klienta, który nie jest zwykle profesjonalistą na rynku finansowym. Sprawa relacji oprocentowania IKE i IKZE oferowanych przez banki do wysokości stóp procentowych na rynku międzybankowym wymaga jednak głębszej i dalszej analizy ekonomicznej, wykraczającej poza cel i ramy niniejszego badania. Warto jednak wspomnieć, że od początku wprowadzenia IKE i IKZE obserwuje się spadek nominalnego i realnego oprocentowania kont emerytalnych⁵⁶. W chwili obecnej wszystkie bankowe IKE i IKZE charakteryzują się ujemnym oprocentowaniem w ujęciu realnym i żaden z rachunków nie oferuje utrzymania realnej wartości zgromadzonych na nim środków.

Analiza wzorców umownych objętych badaniem pod kątem zamieszczania w nich niedozwolonych klauzul umownych dotyczących oprocentowania, z uwagi na ich podobieństwo lub wręcz tożsamość z tymi, które zostały już za takie uznane, pozwoliła stwierdzić, że takie postanowienia były w nich zamieszczone. W badanych bankowych wzorcach umownych (wzorach, umów, tabelach czy taryfach opłat i prowizji, regulaminach) dotyczących IKE i IKZE są postanowienia, które uprawniały do dokonywania dowolnych lub motywowanych niedostatecznie sprecyzowanymi i mało przejrzysto określonymi przesłankami zmian wysokości oprocentowania i tym samym – zmiany wzorców.

4. Poziom opłat likwidacyjnych i innych opłat w bankowych produktach emerytalnych a niedozwolone klauzule umowne

Kolejnym z kluczowych obszarów poddanych analizie był poziom opłat likwidacyjnych, tj. opłat pobieranych przez bank w sytuacji dokonania wypłaty, wypłaty transferowej bądź zwrotu w ciągu 12 miesięcy od zawarcia umowy. Warto zwrócić uwagę, że banki nie pobierają opłat za samo prowadzenie rachunków IKE i IKZE. Tabele opłat przewidują co prawda szereg usług, w przypadku których klient musi ponieść opłatę (np. dodatkowe zaświadczenia, wyciągi, informacje), jednak mają one raczej charakter dodatkowy, tzn. w sytuacji, gdy klientowi wystarcza standardowy (zwykle zdalny) dostęp do rachunku i gromadzi na nim środki przez co najmniej 12 miesięcy, z jego oszczędności emerytalnych nie zostanie pobrana żadna kwota, nawet jeśli po tym terminie przeniesie kapitał emerytalny do innej instytucji.

W razie jednak rozwiązania umowy przed upływem roku banki naliczają opłaty sięgające nawet 100% naliczonych odsetek (tabela 4.), co może rodzić pytanie o zasadność potrącanych kwot i ich relację do kosztów faktycznie ponoszonych przez instytucje finansowe z tytułu zerwania umowy.

56. *Ibidem*.

Spśród analizowanych ofert tylko Getin Noble Bank nie pobierał żadnej opłaty likwidacyjnej, natomiast pozostałe instytucje potrącały całość bądź połowę naliczonych odsetek lub stosowały opłaty kwotowe. Potrącanie całości lub nawet części odsetek bez jednoczesnego stosowania limitu kwotowego może doprowadzić do sytuacji, w której opłata likwidacyjna przewyższa kwotę wpłat na rachunek bankowy wniesionych w okresie funkcjonowania umowy. Sytuacja taka może wystąpić, jeśli wcześniej dokonano wysokiej wypłaty transferowej, tj. przeniesiono do banku znaczne oszczędności emerytalne gromadzone wcześniej przez wiele lat w innej instytucji finansowej⁵⁷. Zupełnie niezrozumiałym jest również przypadek potrącania opłaty kwotowej, niezależnej od wartości zgromadzonych środków ani naliczonych odsetek (np. Bank BGŻ BNP Paribas, mBank, Krakowski Bank Spółdzielczy) – taka opłata może pochłoniąć nawet całość zgromadzonych środków w początkowym okresie oszczędzania. Autorkom nie wydaje się przy tym, aby miało to uzasadnienie w kosztach zawarcia umowy. Pomimo że ustawa o IKE i IKZE dopuszcza możliwość pobierania przez banki opłat likwidacyjnych, klauzule przewidujące potrącanie tak wysokich opłat mogą zostać uznane za niedozwolone. Ich wysokość nie koresponduje bowiem z wysokością ponoszonych przez banki kosztów. Znacznie niższe opłaty były już bowiem uznawane za klauzule niedozwolone.

Tabela 4. Opłaty likwidacyjne w IKE/IKZE oferowanych przez banki

Nazwa banku	Wysokość opłaty	Uwagi
Bank BGŻ BNP Paribas S.A.	600 zł	0 zł w przypadku wypłaty transferowej na rachunek w TFI BGŻ BPN Paribas S.A.
Bank Millennium S.A.	100% naliczonych odsetek (rozwiązanie umowy przed upływem 6 mies.), 50% naliczonych odsetek (po 6 mies.)	–
Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	100% odsetek naliczonych za pełne miesiące oszczędzania	Opłata nie wyższa niż odsetki za 6 miesięcy naliczone według początkowego oprocentowania
Getin Noble Bank S.A.	0 zł	–
Idea Bank S.A.	100% naliczonych odsetek należnych na dzień wypłaty	–
ING Bank Śląski S.A.	1% środków, max. 300 zł	przy zwrocie i wypłacie transferowej min 100 zł
mBank S.A.	200 zł	50 zł w przypadku wypłaty transferowej do instytucji, z którymi bank podpisał umowę o współpracę (Generali Życie S.A. i TFI Skarbiec S.A.)
Krakowski Bank Spółdzielczy	150 zł	–
SGB BANK	5% środków	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie regulaminów i tabeli opłat banków.

57. Chodzi np. o sytuację, w której oszczędzający przetransferował z innej instytucji finansowej na IKE w banku 150 tys. zł, następnie wpłacił tylko 500 zł, a opłata likwidacyjna pobrana za zerwanie umowy z bankiem po 5 miesiącach od jej zawarcia wyniosła 1000 zł (odsetki naliczone od całości zgromadzonych, w tym wcześniej przetransferowanych, środków).

Bazując na przeprowadzonej analizie treści wzorców umownych dotyczących umów o prowadzenie IKE i IKZE w bankach, poniżej zamieszczono wykaz klauzul dotyczących innych opłat, które mogą zostać uznane za niedozwolone z uwagi na ich podobieństwo lub tożsamość do klauzul wpisanych do rejestru NKU oraz wskazanych w decyzjach Prezesa UOKiK (tabela 5.).

Tabela 5. Inne opłaty pobierane przy rachunkach IKE / IKZE oferowanych przez banki

Nazwa banku	Tytuł pobrania i wysokość opłaty	Uwagi
Bank BGŻ BNP Paribas S.A.	Bardzo dużo tytułów do pobierania opłat za dodatkowe czynności banku, m.in.: <ul style="list-style-type: none"> • udzielenie, zmianę lub odwołanie pełnomocnictwa – 20 zł, • sporządzenie zaświadczeń i wydanie opinii na wniosek klienta – 50 zł, • sporządzenie odpisów i kserokopii dokumentów – 60 zł, • przyjęcie, odwołanie, zmiana dyspozycji wkładem na wypadek śmierci – 20 zł, • realizacja dyspozycji wkładem na wypadek śmierci – 10 zł 	–
Bank Millennium S.A.	W <i>Cenniku usług – stopy procentowe</i> wskazano jedynie wysokość opłaty manipulacyjnej za wypłatę środków przed upływem 12 miesięcy od założenia konta. W OWU natomiast zawarta jest jedynie informacja, że wysokość prowizji i opłat za czynności związane z prowadzeniem rachunku określa <i>Cennik usług</i> , który stanowi integralną część Umowy	Bank zastrzega sobie prawo do dokonywania zmian <i>Cennika usług</i> w zakresie zmiany wysokości kosztów operacji i usług ponoszonych przez Bank związanych z obsługą IKE i powiązanych z nim usług, do których stosują się zapisy OWU
Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	<ul style="list-style-type: none"> • duplikat wyciągu miesięcznego w placówce banku – 5 zł, • wyciąg dzienny / tygodniowy / dwutygodniowy wysłany pocztą – 5 zł, • sporządzenie kopii wyciągu / dowodu księgowego / potwierdzenia realizacji przekazu za dokument – 10 zł, • sporządzenie historii rachunku na wniosek Posiadacza: za każdy miesiąc roku bieżącego za dokument – 3 zł, max. 20 zł za cały rok; za każdy miesiąc roku poprzedniego – 5 zł, max. 30 zł za cały rok, • przyjęcie, zmiana lub odwołanie dyspozycji posiadacza rachunku w sprawie przeznaczenia środków zgromadzonych na rachunku na wypadek jego śmierci (za dokument) – 10 zł 	–
Getin Noble Bank S.A.	<ul style="list-style-type: none"> • sporządzenie i wydanie opinii bankowej – 20 zł, • wygenerowanie zbiorczej informacji o rachunku – 20 zł 	–
Idea Bank S.A.	<ul style="list-style-type: none"> • sporządzenie i wysłanie wyciągu w formie papierowej na podany przez posiadacza rachunku adres do korespondencji po zakończeniu każdego miesiąca kalendarzowego (opłata pobierana każdego miesiąca) – 5 zł, • sporządzenie, na życzenie klienta, historii operacji w formie papierowej – opłata za każdy miesiąc – 5 zł, • wysłanie, na życzenie klienta, historii operacji w formie papierowej – 5 zł, • sporządzenie i wysłanie, na życzenie klienta, odpisu dokumentów uznaniowych lub obciążeniowych do rachunku – 5 zł, • przygotowanie oraz wysłanie, na życzenie klienta, duplikatu umowy lub umowy z aktualnymi danymi – 5 zł 	Wysokość tych opłat jest najniższa wśród badanych banków i wydaje się najlepiej odzwierciedlać rzeczywisty koszt ponoszony przez bank za wykonanie dodatkowych czynności, za które jest pobierana

ING Bank Śląski S.A.	<ul style="list-style-type: none"> • wydanie w Oddziale Banku potwierdzenia [duplikatu] wykonanej transakcji Klienta na rachunkach oszczędnościowych (opłata za szt.) – 5 zł, • sporządzenie na życzenie Klienta zaświadczenia / opinii o rachunku oszczędnościowym / lokaty terminowej: za okres ostatnich 12 miesięcy – 20 zł za 1 rachunek; za okres wcześniejszy niż 12 miesięcy (za każdy rozpoczęty rok kalendarzowy) – 30 zł za 1 rachunek, • sporządzenie odpisu umów zawartych z Bankiem oraz innych dokumentów – 10 zł za stronę A4, max. 100 zł 	<p>Mnożenie tytułów do pobierania opłat i wysokości niezwiązane z kosztami banku. Zastrzeżenie uprawnienia do zmiany tabeli opłat i prowizji, które nie stanowi zmiany umowy.</p>
mBank S.A.	<ul style="list-style-type: none"> • sporządzenie i wysłanie cyklicznego wyciągu miesięcznego w formie papierowej – 5 zł, • przyjęcie dyspozycji ustanowienia osoby/-ów uposażonej/-ych do rachunku IKE – 15 zł, • zmiana osoby/ów uposażonej/-ych do rachunku IKE – 15 zł, • odwołanie osoby/-ów uposażonej/-ych do rachunku IKE – 15 zł, • opłata za wydanie zaświadczeń – 40 zł, • opłata za duplikaty dokumentów – 80 zł, • opłata za wydanie dokumentów niestandardowych – 100 zł 	
Krakowski Bank Spółdzielczy	<ul style="list-style-type: none"> • zaświadczenie o treści wnioskowanej przez klienta – 15 zł, • opinia bankowa na wniosek klienta – 20 zł, • odpis wyciągu z rachunku za bieżący rok – 5 zł, • odpis wyciągu z rachunku za każdy poprzednik rok – 7,50 zł, • odpis jednego dowodu do wyciągu za bieżący rok stanowiącego podstawę księgowania – 3 zł, • opis jednego dowodu do wyciągu za każdy poprzedni rok stanowiącego podstawę księgowania – 5 zł, • przelew: jednorazowo w dniu realizacji: w systemie Elixir na rachunek znajdujący się w innym banku (dotyczy również przelewu z tytułu realizacji przez Bank zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego) – przelew zewnętrzny – 2,30 zł; przelew w systemie SORBNET2 na rachunek znajdujący się w innym banku – przelew zewnętrzny – 25 zł 	
SGB Bank SA	<ul style="list-style-type: none"> • zmiana, odwołanie dyspozycji (oświadczenia) posiadacza rachunku w sprawie przeznaczenia wkładu na wypadek śmierci (za każde odwołanie albo zmianę) – 20,00 zł, • realizacja dyspozycji spadkobierców od każdego spadkobiercy – 15,00 zł 	

Źródło: opracowanie własne na podstawie regulaminów oraz tabeli opłat i prowizji banków.

Analiza wzorców umownych objętych badaniem pod kątem zamieszczania w nich niedozwolonych klauzul umownych dotyczących pobieranych przez banki opłat, w tym opłat likwidacyjnych, z uwagi na ich podobieństwo lub wręcz tożsamość z tymi, które zostały już za takie uznane, pozwoliła stwierdzić, że takie postanowienia są także w nich zamieszczone.

W badanych bankowych wzorcach umownych (wzorach, umów, tabelach czy taryfach opłat i prowizji, regulaminach) dotyczących IKE i IKZE zidentyfikowano takie postanowienia, które uprawniały: do pobierania opłat likwidacyjnych i innych opłat związanych z prowadzeniem rachunków IKE i ich obsługą jako rachunków bankowych, mnożenia podstaw (tytułów) do ich pobierania, a także dowolnego kształtowania ich wysokości w oderwaniu od ponoszonych przez banki kosztów. Poza tym dotyczyły one źle skonstruowanej klauzuli modyfikacyjnej zapewniającej dokonywanie

dowolnych lub motywowanych niedostatecznie określonymi przesłankami zmian treści tych wzorców (tabel opłat i prowizji) w odniesieniu do zmiany wysokości tychże opłat.

Podsumowanie

Banki, proponując konsumentom indywidualne produkty emerytalne (IKE i IKZE), wykorzystują także opracowywane przez siebie wzorce umów, co jest z jednej strony przejawem asymetrii kontraktowej, z drugiej zaś – informacyjnej. Generuje to potencjalną możliwość naruszenia interesów konsumentów w postaci stosowania w nich niedozwolonych klauzul umownych, w tym także w odniesieniu do odpłatności i sposobu jej określania oraz dokonywania zmian. Analiza stwierdzonych (wpisanych do prowadzonego przez Prezesa UOKiK rejestru NKU lub w dotychczas wydanych decyzjach Prezesa UOKiK) niedozwolonych klauzul umownych w bankowych wzorcach umownych (wzorach, umów, tabelach czy taryfach opłat i prowizji, regulaminach) pozwala na stwierdzenie, że podobne do nich lub wręcz tożsame można odnaleźć w badanych bankowych wzorcach umów o IKE i IKZE. Z pewnością wpływ na to miał fakt, że badane indywidualne produkty emerytalne oferowane przez banki miały formę oszczędnościowego rachunku bankowego – stąd też podobieństwo tychże. Niedozwolone klauzule w bankowych wzorcach umów o IKE i IKZE to w większości postanowienia uprawniające do dowolnego (lub motywowanego niedostatecznie sprecyzowanymi przesłankami) dokonania zmiany ich treści, w tym w szczególności w odniesieniu do zmiany wysokości oprocentowania czy opłat i prowizji, jak również do pobierania opłat i prowizji za różne czynności związane z prowadzeniem i obsługą tych rachunków, a także dowolnego kształtowania ich wysokości.

Te zakazane praktyki rynkowe stosowane przez banki w zakresie IKE i IKZE nie tylko prowadzą do naruszenia interesów konsumentów poprzez pogorszenie ich sytuacji finansowej, ale także mogą przyczyniać się do wypaczenia samej instytucji, której celem było zachęcenie do dodatkowego oszczędzania na przyszłą emeryturę.

Problem stosowania wzorców umownych w bankowym obrocie konsumenckich, także w zakresie indywidualnych produktów emerytalnych, winien być rozpatrywany z perspektywy granic swobody umów i ochrony słabszej strony umowy (konsumenta będącego posiadaczem takiego konta) i nadużywania jej przez stronę silniejszą (bank). Konieczne jest skuteczne eliminowanie niedozwolonych klauzul umownych i minimalizowanie zagrożeń związanych ze stosowaniem wzorców umownych przez profesjonalistów, także w obszarze IKE i IKZE.

Sporym problemem w wychwytywaniu nieuczciwych postanowień umownych stosowanych we wzorcach umownych jest kwestia obszerności tekstu oraz drobnego druku. Utrudnia to w znaczny sposób ich transparencję, stanowi przeszkodę w zrozumieniu treści postanowień umownych zawartych we wzorcach umownych przez tzw. zwykłych czytelników⁵⁸. Utrudnia to możliwość znalezienia w tekście i uzmysłowienia sobie przez konsumenta tych newralgicznych postanowień, które w sposób najważniejszy kształtują jego prawa i obowiązki. Poza tym używanie w niektórych częściach wzorców umownych mniejszych liter wywołuje już dość powszechne stwierdzenie, że lekturę różnego rodzaju regulaminów i ogólnych warunków umów należy rozpocząć od tego, co zostało zapisane najmniejszymi literami, często także w zacieniowanych innym kolorem miej-

58. Szerzej o zrozumiałości i czytelności tych umów: J. Rutecka-Góra i in., *op. cit.*, ale też E. Rutkowska-Tomaszewska, *Ochrona...*

scach. Zauważalne jest zamieszczanie ważnych postanowień, zawierających wyłączenia, wyjątki lub ograniczenia zasad głównych na końcu tekstu zasadniczego.

Efektywna ochrona konsumenta, jako „słabszej strony” w relacjach umownych z bankiem – profesjonalnym przedsiębiorcą – powinna prowadzić do rzeczywistego wyeliminowania z umów bankowych, w analizowanym przypadku z umów rachunku bankowego oferowanego jako IKE bądź IKZE, nieuczciwych klauzul. W szczególności dotyczy to tych, które odnoszą się do problemu szeroko rozumianej odpłatności za te usługi, sposobu ustalania ich wysokości oraz dopuszczalności ich ustalania w ogóle, a także różnego rodzaju tzw. klauzul modyfikacyjnych uprawniających do ich zmiany. Kwestia odpłatności za usługi finansowe, w tym także w odniesieniu do bankowych IKE i IKZE, jak się okazuje, jest takim obszarem, w którym szczególnie materializuje się zagrożenie stosowania klauzul abuzywnych. Sprawą niezwykle ważną jest eliminowanie tych klauzul z obrotu w ogóle, a więc zadbanie o to, by nie były one dalej stosowane przez banki we wzorcach umownych, a także o usuwanie skutków ich zastosowania w umowach już zawartych z konsumentami z wykorzystaniem wzorców dotyczących IKE i IKZE.

W ten sposób skutecznie chroni się konsumentów, którzy już zawarli takie umowy, a jednocześnie tych, którzy potencjalnie w przyszłości zawierając takie umowy, mogliby być narażeni na ich stosowanie. Chodzi o możliwość wszczęcia postępowania przez Prezesa UOKiK w ramach ochrony konsumentów podejmowanej przez tę instytucję w interesie publicznym. Niemniej niezwykle istotne jest rozbudzenie świadomości konsumentów, tj. posiadaczy kont emerytalnych, co do możliwości uruchomienia i zastosowania indywidualnej sankcji za stosowanie niedozwolonej klauzuli [ich bezskuteczności]. Nade wszystko nieodzowne jest jej rzeczywiste zastosowanie w każdym przypadku stosowania klauzul abuzywnych przez bank, najlepiej w sposób bezsporny i dobrowolny, a jeśli nie będzie to możliwe – to w ramach alternatywnych metod rozstrzygania sporów, ostatecznie – procedury sądowej.

Wydaje się, że niezrozumiałe i rażąco naruszające interesy konsumentów klauzule umowne mogą być jedną z barier upowszechnienia indywidualnych produktów emerytalnych⁵⁹. Zwłaszcza, że brak generalnie regulacji porządkujących i limitujących wysokość opłat pobieranych przez różne instytucje finansowe prowadzące konta emerytalne (poza bankami produkty takie oferują chociażby zakłady ubezpieczeń na życie, towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechnie towarzystwa emerytalne oraz domy maklerskie). Posiadacz konta IKE lub IKZE powinien być chroniony przed wprowadzaniem przez banki do wzorców umów różnych opłat dodatkowych bez swojej wiedzy, woli i świadomości. Różnice w wysokości opłat, jak również zmiany dokonywane jednostronnie przez banki w tym obszarze, dyktowane konkurencją na rynku obniżają zaufanie oszczędzających do instytucji prowadzących IKE i IKZE oraz zniechęcają do podejmowania trudnych decyzji dotyczących dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. Stosowanie w zakresie odpłatności za prowadzenie kont emerytalnych niedozwolonych klauzul umownych, nie tylko w bankowych wzorcach umów o IKE i IKZE, może także poważnie wypaczać istotę tej szczególnej instytucji prawa emerytalnego i, w analizowanym przypadku, także prawa bankowego. Może to z kolei prowadzić do działań poważnie naruszających

59. Szerzej o barierach rozwoju dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego w Polsce m.in.: J. Rutecka-Góra, *Deficiencies in the supplementary pension market in Poland from the perspective of regulatory policy*, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” 2020, Vol. 19, No. 2, s. 51–59, doi:10.22630/ASPE.2020.19.2.17 oraz J. Rutecka-Góra, *Inadequacies of regulations on supplementary pension plans in Central and Eastern European countries*, „European Journal of Social Security” 2021, Vol. 23, Issue 3, s. 232–246, doi: 10.1177/13882627211038964.

interesy ekonomiczne konsumenta oszczędzającego na emeryturę w długim okresie i powodować, że oferowane produkty będą dla niego nieodpowiednie i nieadekwatne do jego potrzeb, że nie będą spełniały celów i posiadać cech, które im przypisywano.

Skuteczne eliminowanie niedozwolonych klauzul umownych z umów konsumenckich jest problemem niezwykle istotnym – nie tylko w kontekście prawnym (rzeczywistego zastosowania przewidzianej za ich stosowanie sankcji), ale także społecznym i etycznym. Uwypukla on także kwestię bardziej ogólnej natury, jaką jest właściwe stosowanie przez wszystkich oraz skuteczne egzekwowanie prawa ochrony konsumenta w Polsce, w tym także polegające na przeciwdziałaniu i eliminowaniu skutków stosowania nieuczciwych, krzywdzących i wykorzystujących przewagę kontraktową profesjonalisty warunków umów, także w umowach o indywidualne konta emerytalne i indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego.

Powoduje to konieczność regularnego badania wzorców umów dotyczących indywidualnych produktów emerytalnych, nie tylko tych bankowych, także, jak się wydaje, przed ich wprowadzeniem na rynek⁶⁰. Jest to uzasadnione tym, że stosowanie zachęt podatkowych w odniesieniu do produktów emerytalnych zawierających klauzule niedozwolone może powodować, zwłaszcza w przypadku niskiej świadomości prawnej i finansowej konsumentów, redystrybucję w kierunku instytucji finansowych oraz nieskuteczność dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. Poza tym stosowanie klauzul abuzywnych, zwłaszcza dotyczących opłatności za indywidualne produkty emerytalne, może oznaczać brak ich efektywności i niedostosowanie do potrzeb nabywających je konsumentów, a te szkodliwe praktyki rynkowe wymierzone są także w istotę tego produktu i są przejawem missellingu.

Wykaz źródeł

- Berthon J., Christoff L., Davydoff D., Fulea F., Gabaut L., Gunnarsdottir J., Houdmont A., Klages M., Kortessluoma N., Mujagić E., Prache G., Rossi M., Rutecka J., Šebo J., Silva F., Struwe K., Virdzek T., Viver J.M., *Pension Savings. The Real Return. 2015 Edition*, Better Finance, Brussels 2015.
- Dopierała Ł., *Efficiency of Pension Products Offered by Life Insurance Companies: the Case of Individual Pension Accounts*, „Finanse i Prawo Finansowe” 2017, nr 2(14). doi: 10.18778/2391–6478.2.14.03.
- Dopierała Ł., *Indywidualne konta emerytalne prowadzone przez zakłady ubezpieczeń. Efektywność inwestycyjna i zasady funkcjonowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2018.
- Kawulski A., *Prawo bankowe. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013.
- KNF, *Lista instytucji finansowych prowadzących IKE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku*, Warszawa 2020, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_lista_podmioty_122019_69076.xls [dostęp: 23.12.2020].
- KNF, *Lista instytucji finansowych prowadzących IKZE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku*, Warszawa 2020, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKZE_lista_podmioty_122019_69080.xls [dostęp: 23.12.2020].
- Kolek A., Sobolewski O., *OFE, PPK, IKE(+)* – *Zmiany w systemie emerytalnym 2019–2021. Analiza prawno-ekonomiczna*, „Monitor Prawniczy. Dodatek” 2020, nr 8.
- Łętowska E., *Ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2002.

60. *Ibidem*.

- Mączyńska A., Šebo J., Voicu S.D., Carlucci E., Christoff L., Christensen L., Deinema M., Hagen J., Herce J. A., Houdmont A., Gabaut L., Popova Y., Grænge-Hansen L., Meštan M., Naacke G., Nacheva D., Nava C., Joab M., Prache G., Rutecka-Góra J., Url T., *Long-Term and Pension Savings. The Real Return. 2020 Edition*, Better Finance, Brussels 2020.
- Marcinkiewicz E., *Dobrowolne fundusze emerytalne w Polsce – analiza działalności i wyników inwestycyjnych*, [w:] *Współczesne problemy systemów emerytalnych. Wybrane zagadnienia*, Chybalski F., Marcinkiewicz E. [red.], Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2015.
- Maśniak D., *Indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego jako sposób wzmacniania bezpieczeństwa socjalnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2013, nr 2.
- Niezbecka E., [w:] *Umowa rachunku bankowego*, w: *Kodeksowe umowy handlowe*, Kidyba A. [red.], LEX, Warszawa 2014.
- Ofiarski Z., *Prawo bankowe. Komentarz*, Lex, Warszawa 2014.
- Pieńkowska-Kamieniecka S., Rutecka-Góra J., Kowalczyk-Rólczyńska P., Hadryan M., *Readability, efficiency and costliness of individual retirement products in Poland*, “Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy” 2021, Vol. 16, No. 1, doi: 10.24136/eq.2021.002.
- Pyzioł W., *Umowa rachunku bankowego*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 8*, Panowicz-Lipska J. [red.], CH Beck, Warszawa 2011.
- Rutecka J., Bielawska K., Petru R., Pieńkowska-Kamieniecka S., Szczepański M., Żukowski M., *Dodatkowy system emerytalny w Polsce – diagnoza i rekomendacje zmian*, Towarzystwo Ekonomistów Polskich, Warszawa, grudzień 2014.
- Rutecka-Góra J., *Inadequacies of regulations on supplementary pension plans in Central and Eastern European countries*, “European Journal of Social Security” 2021, Vol. 23, Issue 3, doi: 10.1177/13882627211038964.
- Rutecka-Góra J., *Deficiencies in the supplementary pension market in Poland from the perspective of regulatory policy*, “Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” 2020, Vol. 19, No. 2, doi: 10.22630/ASPE.2020.19.2.17.
- Rutecka-Góra J., *Efekty zachęt podatkowych w dodatkowym systemie emerytalnym w Polsce*, [w:] *Ubezpieczenia. Wyzwania rynku*, Kwiecień I., Kowalczyk-Rólczyńska P. [red.], Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2019, doi: 10.33119/978–83–8198–041–8_49–62.
- Rutecka-Góra J., *Efficiency of a supplementary old-age pension system – the case of Polish voluntary pension funds*, “Financial Internet Quarterly e-Finance” 2019, No 15(3), doi: 10.2478/fiqf-2019–0022.
- Rutecka-Góra J., Bielawska K., Hadryan M., Kowalczyk-Rólczyńska P., Pieńkowska-Kamieniecka S., *Zrozumiałość, przejrzystość i efektywność indywidualnych produktów emerytalnych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2020, doi: 10.33119/978–83–8030–378–2.2020.202.
- Rutkowska E., *Niedozwolone klauzule umowne w bankowym obrocie konsumenckim*, „Prawo Bankowe” 2002, nr 7/8.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Aktualne trendy i wyzwania w zakresie ochrony konsumenta na rynku finansowym: dokąd zmierza (powinna zmierzać) ochrona konsumenta?: kilka wybranych uwag*, [w:] *Ekonomia jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia: aktualne trendy i pożądane zmiany*, Rutkowska-Tomaszewska E., Kwaśnicki W. [red.], Difin, Warszawa 2020.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Current trends in consumer protection regulations in the financial services market in Poland*, [w:] *Consumer rights protection: threats and opportunities for*

- enhancing consumer awareness*, Smyczek S. [red.], Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2020.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Idea ochrony konsumenta przez informację na rynku usług finansowych. Dokąd zmierza? (powinna zmierzać?)*, [w:] *Informacja na rynku usług finansowych*, Rutkowska-Tomaszewska E. [red.], Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2019.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Manipulowanie informacją w zakresie odpłatności za usługi bankowe i prawne mechanizmy przeciwdziałania tym nadużyciom*, [w:] *Nowe koncepcje i regulacje nadzoru finansowego*, Rogowski W. [red.], Oficyna Allerhanda, Kraków–Warszawa 2014.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Misselling i inne nadużycia wobec konsumentów na rynku usług finansowych*, [w:] *Nadużycia wobec konsumentów na rynku finansowym: wykrywanie, przeciwdziałanie, zapobieganie*, Jurkowska-Zeidler A., Rutkowska-Tomaszewska E., Wiktorow A., Monkiewicz J. [red.], PWN, Warszawa 2020.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Ochrona prawna klienta na rynku usług bankowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Prawo ochrony konsumenta usług finansowych w świetle założenia racjonalnego ustawodawcy: kilka wybranych uwag*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2020, nr 120, cz. 2, doi: 10.19195/0137–1134.120.85.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Usługi finansowe – dobrodziejstwo i (czy) zagrożenie dla konsumentów? Czy ochrona konsumenta usług finansowych jest obecnie efektywna i wystarczająca?*, [w:] *Ochrona konsumenta na rynku usług*, Jagielska M., Sługocka-Krupa E., Podgórski K. [red.], CH Beck, Warszawa 2016.
- Sieradzka M., *Naruszenie obowiązku informacyjnego we wzorcu umowy o prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego (IKE) przez bank. Glosa do wyroku s. okręg. z dnia 3 grudnia 2013 r.*, XVII AmA 89/13, LEX/el. 2015.
- Skubisz-Kępką K., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, Fras M., Habdas M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Sowiński T., *Finanse ubezpieczeń emerytalnych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Sychowicz M., *Komentarz do art. 725*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom II*, Bieniek G. [red.], LexisNexis, Warszawa 2011.
- Szuskiewicz J., *Naruszenie bankowej umowy o prowadzenie rachunku IKE*, „Monitor Prawa Bankowego” 2018, nr 3.
- Tolik R., *Czy w świetle art. 385(3) pkt 20 kodeksu cywilnego w brzmieniu ustalonym przez ustawę z 2 marca 2000 r. (Dz. U. nr 22, poz. 271) zastrzeżenie zmiennej stopy oprocentowania kredytu jest niedozwoloną klauzulą umowną?*, „Prawo Bankowe” 2000, nr 7–8.
- Wesołowska I., *Niedozwolone postanowienia umowne*, [w:] *Standardy wspólnotowe w polskim prawie ochrony konsumenta*, Banasiński C. [red.], Warszawa 2004.

Abusive clauses concerning interest rate changes and fees in individual retirement products offered by banks in Poland

In the process of concluding contracts for individual retirement accounts and individual retirement security accounts, model contracts are used which may contain abusive clauses. The article presents the results of empirical research covering the majority of model forms of individual pension products

offered by banks in Poland, which confirm the occurrence of abusive clauses in these models that infringe consumer interests. They concern in particular changes in interest rates, as well as the basis for charging, determining the amount of and making changes in the fees charged by banks. The subject of the study covered both the construction of the analysed IKE and IKZE offered by selected banks, as well as their model contracts. The aim was to examine the content of bank model contracts relating to these pension products for the application of prohibited clauses relating to fees for these pension products, in particular as regards the method of determining the interest rate, as well as the amount of fees charged, including liquidation fees. The following research methods were used: a critical analysis of the literature, case law of the SACC and entries in the register of NKU kept by the President of the ODCP, and decisions of the President of the ODCP, as well as an economic and legal analysis of IKE and IKZE as bank products.

Keywords: individual retirement accounts, individual retirement security accounts, abusive clauses, model contracts, interest rates, cancellation fees.

DR HAB. JOANNA RUTECKA-GÓRA – profesor Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Zakład Demografii Instytutu Statystyki i Demografii w Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH w Warszawie. Zajmuje się ubezpieczeniami, zarówno społecznymi, jak i gospodarczymi, zagadnieniami oszczędzania i edukacją finansową. Autorka i współautorka publikacji, które wyróżnia konsumenckie spojrzenie na funkcjonowanie systemów emerytalnych, rynków ubezpieczeniowych i finansowych.

e-mail: jrutec@sgh.waw.pl

ORCID: 0000-0002-2509-8599

DR HAB. EDYTA RUTKOWSKA-TOMASZEWSKA – profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii. Specjalizuje się w problematyce funkcjonowania rynku finansowego i jego regulacji, ze szczególnym uwzględnieniem usług finansowych, a zwłaszcza ochrony klienta (konsumenta) na tym rynku. Autorka licznych publikacji oraz organizatorka konferencji z zakresu wskazanej problematyki badawczej.

e-mail: edyta.rutkowska-tomaszewska@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0001-9359-7034

